

پژوهشنامه اطلاع رسانی

• ناصر اشکنی پور

کارشناس کتابداری و اطلاع رسانی

کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع رسانی همچنان باید برای انجام وظایف اصلی خود از جمله گردآوری، آماده‌سازی، سازمان‌دهی، ذخیره‌سازی، بازیابی و اشاعه اطلاعات برای گروه‌های استفاده کننده اهمیت نخست را قائل باشند که این خود مستلزم آگاهی از وجود منابع و مدارک و دستاوردهای علمی و فنی جدید است.

در این بخش به معرفی پژوهشنامه اطلاع رسانی که از شهریور سال ۱۳۷۶ به صورت کاغذی و ماهانه منتشر شد و تاکنون ۶۰ شماره آن انتشار یافته است می‌پردازیم. لازم به ذکر است که آخرین شماره این نشریه یعنی شماره ۶۰ آن در قالب الکترونیکی انتشار یافته است.

از آنجاکه مرکز اطلاعات و مدارک علمی کشاورزی از ادغام دو مرکز اطلاعات و مدارک علمی کشاورزی و مرکز اطلاع رسانی و خدمات علمی جهاد سازندگی تشکیل شده است، لذا باید به تاریخچه دو مرکز نخست اشاره‌ای داشته باشیم. مرکز اطلاعات و مدارک علمی کشاورزی در قالب یک طرح کاربردی در سال ۱۳۵۵ با مشاورت یک کارشناس خارجی کتابداری که مدتی در ایران زندگی می‌کرد و با عنوان «مرکز اسناد و مدارک علمی و تحقیقاتی کشاورزی» شروع به کار کرد. کتابخانه به عنوان مهم‌ترین بخش و پایگاه این مرکز مطرح شد. ساختمان کتابخانه در محل فعلی مرکز بنا شد و در تاریخ ۱۹ بهمن ۱۳۶۰. کتابخانه‌ای بر اساس اصول کتابداری علمی و نوین در حوزه کشاورزی - به معنی اعم - دایر گردید. در این اقدام علمی و ملی کلیه مؤسسات و مراکز تابعه وزارت کشاورزی، شرکت‌های مهندسان مشاور، دانشکده‌ها و آموزشگاه‌های کشاورزی پیشگام شدند و در تحول و توسعه چنین پایگاهی نقش خود را ایفاء نمودند. به مرور زمان این مرکز در ارتباط مستمر با سازمان خواروبار و کشاورزی ملل متحد (فائو) قرار گرفت و با بهره‌گیری از امکانات دو نظام آگریس و کاریس به محققان و

نشریات ادواری از مهم‌ترین ابزار دستیابی به آخرین نتایج، دست‌آوردها و یافته‌های پژوهشگران و فناوران جهان معاصر به شمار می‌روند. پیشرفت‌های روزافزون و شتابان در حوزه فناوری اطلاعات و ارتباطات از راه دور به یمن وجود رایانه‌ها، هر لحظه بر توانایی کتابداران و اطلاع‌رسانان برای ارائه خدمات اطلاع رسانی می‌افزایند. در این میان مدیران کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع رسانی برای همگامی با تحولات روز در حوزه کار خود ناگزیر از کسب آخرین اطلاعات درباره فعالیت‌هایی هستند که در سراسر جهان انجام می‌شود. از آنجایی که بهره‌گیری انفرادی و عمومی کردن دستیابی به اطلاعات - از هر نوع - موضوع مهمی در حرفه کتابداری و اطلاع رسانی تلقی می‌شود و کتابداران و اطلاع‌رسانان در هر کجا در پی تحقق شعار دسترسی‌آحاد جامعه به کلیه اطلاعات مورد نیاز اعم از خبری، خدماتی و علمی در خانه یا محل کار یا گذرگاه هستند،

سازندگی بود. اولویت ارائه خدمات، کارکنان شاغل در معاونت آموزش و تحقیقات و سپس متقاضیان دریافت اطلاعات از معاونت‌های اجرایی وزارت جهاد سازندگی و در نهایت اساتید و دانشجویان مراکز دانشگاهی و تحقیقاتی در حوزه‌های مرتبط با مأموریت‌های جهاد و نیز متقاضیان دریافت اطلاعات از بخش خصوصی تعیین گردید. تلاش در جهت تحکیم جایگاه تشکیلاتی و تصویب این جایگاه در فرمانای تشکیلات وزارت جهاد سازندگی، تصویب تشکیلات تفصیلی و عناوین و شرح پست‌های سازمانی و نیز تدوین اهداف کیفی، کمی و سیاست‌های اجرایی از ابتدایی‌ترین فعالیت‌های مرتبط با راه‌اندازی این مرکز بوده است. در همین راستا این مرکز موفق شد به عنوان مرکزی کاملاً مستقل زیر نظر معاونت آموزش و تحقیقات، جایگاه خویش را تثبیت نماید. مرکز اطلاع‌رسانی در زمانی بسیار کوتاه موفقیت‌های بی‌شماری کسب نمود. دریافت لوح تقدیر از نمایشگاه کتاب تهران در سال ۱۳۷۳ و هم‌چنین دریافت لوح نکسوس (Nexus) در سال ۱۳۷۴ از کمیته نایت رایدر از این جمله‌اند. در سال ۱۳۷۹ با تصویب طرح ادغام وزارت جهاد سازندگی و وزارت کشاورزی و تشکیل وزارت جهاد کشاورزی، مرکز اطلاع‌رسانی و خدمات علمی جهاد سازندگی به محل مرکز اطلاعات و مدارک علمی کشاورزی در

پژوهشگران و مدرسان حوزه کشاورزی خدمات ارزنده‌ای را ارائه می‌کرد. در مهرماه ۱۳۶۶. نام مرکز به «مرکز اطلاعات و مدارک علمی کشاورزی» تغییر یافت و تا زمان ادغام فعالیت خود را ادامه داد.

مرکز اطلاع‌رسانی و خدمات علمی جهاد سازندگی در مردادماه ۱۳۷۲ فعالیت خود را آغاز نمود. در تاریخچه این مرکز آمده است: ایده پرداختن به اطلاع‌رسانی به معنا و مفهومی که اکنون در کشورهای پیشرفته مطرح است و توجه به نقش این علم در حمایت و پشتیبانی از فعالیت‌های پژوهشی و توسعه‌ای در سطح وزارت جهاد سازندگی در اواخر سال ۱۳۶۴ در معاونت آموزش و تحقیقات و مشخصاً در مرکز تحقیقات مهندسی مطرح گردید. به همین منظور در طول ۸ سال دفاع مقدس، معاونتی با نام معاونت اطلاعات علمی و فنی تشکیل گردید. حضور قوی و مثمر این معاونت تازه شکل یافته و استقبال پژوهشگران شاغل در معاونت آموزش و تحقیقات، منجر به تأسیس مرکز اطلاع‌رسانی و خدمات علمی جهاد سازندگی در مردادماه ۱۳۷۲ شد. هدف اولیه از تشکیل این مرکز فراهم‌آوری، گردآوری و سازمان‌دهی منسجم و متمرکز اطلاعات علمی مورد نیاز مراکز و مؤسسات تحقیقاتی و آموزشی تحت پوشش خود و هم‌چنین معاونت‌های اجرایی وزارت جهاد

سازمان تحقیقات و آموزش کشاورزی انتقال یافت و اداره مرکز اطلاعات و مدارک علمی کشاورزی را به دست گرفت.

مرکز اطلاعات و مدارک علمی کشاورزی

وظیفه اصلی این مرکز پشتیبانی از پژوهش‌ها و پژوهش‌گران حوزه کشاورزی از طریق نیازشناسی، فراهم‌آوری، سازمان‌دهی و اشاعه اطلاعات علمی مورد نیاز و هم‌چنین توسعه بسترهای نرم‌افزاری و سخت‌افزاری مورد نیاز پژوهش‌گران حوزه کشاورزی است. این مرکز با برنامه‌ریزی در جهت گسترش فرهنگ اطلاع‌رسانی، آموزش نیروی انسانی و انجام پژوهش‌های کاربردی تلاش می‌کند تا کیفیت و کمیت بهره‌گیری از اطلاعات و فناوری‌های نوین اطلاعاتی را در پژوهش‌های حوزه کشاورزی بهبود بخشد. مرکز اطلاعات و مدارک علمی کشاورزی از طریق همکاری با کتابخانه‌ها و نهادهای اطلاع‌رسانی استان‌ها که در مراکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی استان‌ها مستقر هستند و نیز با پشتیبانی علمی از فعالیت‌ها و خدمات آنها در عرصه‌های مختلف تلاش می‌کند تا با ایفای نقش محوری در عرصه سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی‌های مربوط به خدمات اطلاع‌رسانی، از گوناگونی و عدم یک‌دستی در ارائه خدمات اطلاع‌رسانی بکاهد و در درازمدت بتواند با طراحی نظام ملی اطلاع‌رسانی در بخش کشاورزی بر گردش صحیح اطلاعات در این بخش نظارت کند. در عین حال با بهره‌گیری از امکانات کلیه کتابخانه‌ها، مراکز اطلاع‌رسانی، دانشگاه‌ها و مراکز تحقیقاتی داخلی و خارجی، خدمات خود را در حوزه کشاورزی توسعه و بهبود بخشد.

پژوهش‌نامه اطلاع‌رسانی

هدف از انتشار

معرفی منابع اطلاعاتی علمی و تخصصی شامل پایگاه‌های اطلاعاتی، منابع مرجع، سایت‌های اینترنتی با تأکید بر نیازهای اطلاعاتی محققان و نیز متخصصان اطلاع‌رسانی در وزارت جهاد سازندگی سابق، معرفی پایان‌نامه‌ها، کتاب‌ها، دوره‌های آموزشی و همایش‌ها و نشست‌ها در داخل و خارج از کشور مرتبط با ویژه‌نامه‌های تخصصی از مهم‌ترین اهداف این نشریه به شمار می‌آید. خلأ موجود در معرفی منابع اطلاعاتی به ویژه در محیط شبکه جهانی وب و نقد و بررسی منابع الکترونیکی در حوزه‌های

تخصصی در دیگر نشریات اطلاع‌رسانی کشور نیز از مهم‌ترین انگیزه‌های انتشار این ماهنامه محسوب می‌شود.

ضرورت انتشار

در سطح وزارت جهاد سازندگی سابق و نیز جهاد کشاورزی، نشریه‌ای که بتواند به نیازهای اطلاعاتی تخصصی محققان در عرصه‌های مختلف پاسخ مناسب دهد، وجود ندارد. بدیهی است در چنین شرایطی که دسترسی به اطلاعات تخصصی و باکیفیت بالا برای تحقیقات کشاورزی از اهمیت بسزایی برخوردار است، انتشار یک نشریه تخصصی با اهداف فوق در اولویت قرار دارد. این در حالی است که در بسیاری از کشورهای توسعه‌یافته و برخی از کشورهای در حال توسعه، نشریه‌های تخصصی اطلاع‌رسانی در زمینه کشاورزی و علوم وابسته منتشر می‌گردند تا از این طریق بتوان به فرایند اطلاع‌یابی و نیازهای اطلاعاتی محققان پاسخ مناسب داد و بسترهای مورد نیاز آنها را برای شناسایی و دسترسی به اطلاعات مرتبط فراهم ساخت.

سابقه انتشاراتی پژوهش‌نامه اطلاع‌رسانی

پژوهش‌نامه اطلاع‌رسانی با مسئولیت مدیر مرکز اطلاع‌رسانی و خدمات علمی جهاد سازندگی و همکاری گروه پژوهش مرکز علی اصغر شیری (هم‌اکنون استادیار دانشگاه آلبرتا در کانادا می‌باشد) و کیوان کوشا (دانشجوی دکترای علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه تهران) شروع به کار کرد. نخستین شماره از این نشریه در مردادماه ۱۳۷۶ منتشر شد. پس از آن فرایند انتشار این نشریه در طی بیش از چهار سال به طور ماهانه بدون حتی یک شماره تأخیر منتشر گشت و بسیار مورد استقبال قرار گرفت. هم‌اینک ۶۰ شماره از این نشریه منتشر شده است که پس از ادغام دو وزارتخانه با مشکلات جدی روبه‌رو بوده است و هم‌اینک نیز با فواصل زمانی نامنظم منتشر می‌گردد.

این نشریه در راستای پاسخ‌گویی به نیازهای تخصصی متخصصان در حوزه‌های مختلف به ویژه محققان وزارت جهاد سازندگی سابق، اقدام به انتشار ویژه‌نامه‌های تخصصی در زمینه‌های گوناگون نموده است که نقطه عطفی در انتشار آگاهی‌نامه‌های اطلاع‌رسانی تخصصی در ایران به شمار می‌آید. مهم‌ترین ویژه‌نامه‌های تخصصی منتشر شده پژوهش‌نامه اطلاع‌رسانی عبارت‌اند از: کشاورزی، منابع طبیعی و دامپروری،

مراکز اطلاع‌رسانی کشور در تقدیر و تشکر از انتشار این نشریه، استفاده از محتوای این نشریه در طراحی سؤالات کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکترای علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی و نیز بهره‌گیری از مطالب آن توسط استادان کتابداری و اطلاع‌رسانی در تدریس واحدهای درسی دانشگاهی را می‌توان به عنوان شواهد دیگری در زمینه میزان موفقیت انتشار این نشریه به‌شمار آورد.

آنچه مسلم است، پژوهش‌نامه اطلاع‌رسانی توانسته است در طی بیش از هفت سال انتشار خود جایگاه مناسبی را در مراکز و مؤسسات آموزشی و تحقیقاتی کل کشور به دست آورد. به همین دلیل تهیه‌کنندگان آن در سال ۷۸ موفق به دریافت لوح تقدیر از سوی معاونت آموزش و تحقیقات وزارت جهاد سازندگی سابق گردیدند. با وجود انتشار نامنظم و یا به عبارت دیگر تقریباً کم‌رنگ این نشریه در طی ماه‌های اخیر هنوز نیز مشتریان آن خواهان انتشار منظم و دریافت آن هستند. یکی از دلایل موفقیت این نشریه را می‌توان ایجاد ارتباط منطقی میان حوزه اطلاع‌رسانی و کتابداری با حوزه‌های تخصصی دیگر از کشاورزی و پزشکی و محیط زیست گرفته تا رایانه و علوم خاک و شیلات دانست که در دیگر نشریات اطلاع‌رسانی و کتابداری کشور ردی از آنها دیده نمی‌شود.

سیاست انتشار الکترونیکی نشریه

با ظهور شبکه جهانی وب و ارزش‌های افزوده آن در نشر الکترونیکی نظیر سرعت‌بخشیدن به فرایند نشر اطلاعات، صرفه‌جویی در هزینه‌های چاپ، عدم نیاز به ارسال نشریات از طریق پست، سهولت استفاده و ذخیره‌سازی اطلاعات و دسترسی پیوسته تنها از طریق فشار دکمه «موشواره» بر روی نشانی اینترنتی منابع و پایگاه‌های اطلاعاتی معرفی شده در نشریات و امکان روزآمدسازی نشریه همه و همه منجر شده است تا ناشران نشریات یا امکان دسترسی به نسخه‌های چاپی خود را از طریق شبکه جهانی وب هموار سازند و یا در حال برنامه‌ریزی برای ارائه مطالب در این محیط باشند. با توجه به این امر و مشکلات موجود در تهیه و ارسال رایگان پژوهش‌نامه اطلاع‌رسانی به صورت چاپی، تصمیم بر آن است تا پژوهش‌نامه اطلاع‌رسانی تقریباً با همان اهداف و مأموریت‌های سابق خود به صورت الکترونیکی از طریق سایت مرکز اطلاعات و مدارک علمی کشاورزی www.agrasis.org در دسترس علاقه‌مندان قرار گیرد و بتواند از ارزش‌های افزوده محیط وب به نحو شایسته‌تری برای پاسخ‌گویی به نیازهای اطلاعاتی محققان به ویژه در وزارت جهاد کشاورزی گام بردارد.

نظام‌های چندرسانه‌ای، علوم شیلات، دامپروری، دامپزشکی، علوم خاک، باغبانی، محیط زیست، جنگلداری، پایگاه‌های اطلاعاتی تمام‌متن، مجلات الکترونیکی، کتاب‌های الکترونیکی، معرفی کتاب‌های اطلاع‌رسانی، پایان‌نامه‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی، فهرست‌های رایانه‌ای، علوم پزشکی، موتورهای کاوش در اینترنت (۲ شماره)، خدمات تحویل مدرک، آموزش‌های اطلاع‌رسانی، مجلات الکترونیکی رایگان، منابع اطلاعاتی کشاورزی در اینترنت، بیوتکنولوژی، اصطلاحنامه‌ها، علوم رایانه، پایگاه‌های اطلاعاتی رایگان در محیط وب، سایت‌های ایران و چندین ویژه‌نامه دیگر از جمله سفرنامه شرکت در ایفلا (هلند) و فید (دهلی نو).

ساختار مدیریتی نشریه و تیراژ انتشاراتی آن

چه بسا یکی از مهم‌ترین دلایل موفقیت این نشریه در زمان شروع به کار خود در عرصه اشاعه اطلاعات تخصصی مورد نیاز محققان، خودجوش بودن فرایند انتشار و تهیه آن بوده است. می‌توان گفت ابتکار و تشخیص تهیه‌کنندگان این نشریه در شناسایی و معرفی منابع، پایگاه‌ها و خدمات اطلاع‌رسانی علمی و تخصصی و نیز حمایت مدیریتی کسب‌شده، مهم‌ترین عامل استقبال مخاطبان در سطح وزارت جهاد سازندگی سابق و نیز وزارتخانه‌ها، سازمان‌ها و دانشگاه‌های کشور بوده است. شمارگان این نشریه از ۴۰۰ نسخه تا ۷۰۰ نسخه به صورت فتوکپی متغیر بوده است. به عبارت دیگر، نشریه پژوهش‌نامه اطلاع‌رسانی ابتدا به عنوان نشریه درون سازمانی در سطح وزارت جهاد سازندگی سابق منتشر شد، اما استقبال روزافزون مخاطبان در خارج از این وزارتخانه منجر به افزایش تیراژ انتشاراتی آن شد. به طوری که تقریباً کلیه نهادها و مراکز اطلاع‌رسانی مهم کشور در دانشگاه‌ها، وزارتخانه‌ها و سازمان‌های دولتی و خصوصی درخواست مشترک شدن این نشریه را داشتند و گروهی دیگر از روی آن کپی تهیه می‌کردند.

استقبال از انتشار

نتیجه یک بررسی آماری در قالب ارسال پرسش‌نامه نشان می‌دهد که این نشریه از جایگاه مطلوبی در میان نهادهای اطلاع‌رسانی، تحقیقاتی و دانشگاهی برخوردار است. تقریباً بیش از ۸۰ درصد از مشترکان، انتشار این نشریه را بسیار مفید می‌دانند و محتوای آن را با روند کاری خود مناسب تشخیص داده‌اند.

به علاوه ارسال ده‌ها نامه از سوی مدیران، محققان و رؤسای